

ОБРАДА ТЕКСТА ПОМОЋУ ДОМИНАНТНОГ КЊИЖЕВНОГ ЛИКА

Лик у књижевном делу

Лик заузима веома значајно место у вишеслојној структури књижевног дела. Он има своје значење, структуру, функцију и смисао. Књижевни лик је као и књижевно дело вишеслојна творевина, што значи да је састављен од више различитих елемената, снагом стваралачког духа обједињених у једну јединствену целину. Један књижевни лик доживљавамо као што човекову личност целовито доживљавамо у свакодневном животу. Књижевни лик је, дакле, уметничка (естетска) творевина књижевног дела чији смисао зависи од осталих структурних елемената тога дела и од дела као целине. Наука о књижевности се служи различитим терминима за означавање појма књижевног лика: тип, карактер, портрет, јунак, протагонист, антијунак.

Тип. - У књижевности обично представља ликове који имају неке заједничке особине. То може бити лик који има особине карактеристичне за неку групу људи, друштвену средину или људски род уопште. Тип је у зависности од временских епоха мењао своје значење. Он може да буде носилац одређених општих својстава и општих људских особина које управљају животом.

Карактер. - Скуп етичких, интелектуалних, емотивних својстава неке личности, односно некога лика, битна особина по којој се неки лик разликује од другог. Писац одређеним поступком открива карактер свога лика. При томе се служи, различитим средствима карактеризације. Обликујући ликове, писци их често доводе у ситуације у којима испољавају своје карактерне црте.

Портрет. - То је целовит и комплексан опис спољашњег изгледа књижевног лика (изглед лица, поглед, одело, корачање, држање тела). Портрет такође подразумева сликање унутрашњих особености једног лика посредством његовог спољашњег изгледа. Често се употребљава израз „унутрашњи портрет“, при чему се мисли на психолошку карактеризацију лика.

Јунак. - Обично означава главни лик или једног од најважнијих носилаца радње у књижевном делу.

Структура лика

Структура књижевног лика условљена је начином његове карактеризације, тј. начином његовог сликања. Карактеризација лика подразумева изграђивање његових особина или карактеристика. Када писац опширно слика спољашњи изглед или физички изглед лика, онда кажемо да је то физичка карактеризација. Када слика његове моралне поступке, то је онда морална (етичка) карактеризација.

У складу с тим, постоји психолошка карактеризација (сликање душевних стања одређеног лика), идејна карактеризација (сликање погледа на свет), лингвистичка карактеризација (језик којим говори лик). Као што се може уочити, структура лика је сложена и обилује различитим структурним елементима.

Уметнички поступци у стварању лика (обликовање лика)

Сваки писац на свој начин обликује ликове, даје им одређено књижевно значење. Поступак грађења лика није једноставан. Писац мора да води рачуна о томе да његов лик делује уверљиво као да је личност из живота, а не књижевна творевина. У том смислу треба разликовати појмове лик и личност. Књижевни лик је творевина пишљеве маште и уметничког начина казивања, а личност је људско биће, човек у свакодневном животу. Писци често стварају ликове угледајући се на ликове из живота, узимајући их за предмет књижевног обликовања лика.

Писцима често за изграђивање ликова служе стварне личности из живота или историје. Те личности из живота које служе као модели за уметничку обраду ликова називају се прототипови.

Уметнички поступци грађења или обликовања ликова зависе од пишчеве намере или потреба да стави једноставнији или сложенији лик. Ако писац ствара једноставнији лик, усмериће се на његову физичку карактеризацију, на његов физички опис. Употребиће одговарајућа стилска средства да опише његову спољашњост. Некада се описом спољашњости дочарава унутрашњост

лика – његова психолошка карактеризација (преживљавање и душевни живот). Морална димензија лика обично се дочарава кроз понашање и поступке ликова, кроз њихов однос према другима и средини којој припадају. Главни ликови по правилу су уметнички изграђенији од споредних ликова. У неким прозним делима су дати у кратким цртама, у општим назнакама. То су епизодни ликови. Књижевни ликови се обично по својим моралним поступцима деле на позитивне и негативне, мада је таква подела често неодржива јер ликови, као и људи у животу, имају позитивне и негативне особине.

У току грађења лика писци се служе стилским изражајним средствима (епитети, поређења, хиперболе), употребом одређене лексике. Ликови су носиоци пишчевих идеја и мишљења, и често се кроз њих даје и неки дубљи смисао живота, неко опште значење. Када писац кроз лик износи своја мисаона и сазнајна гледишта, своје идеје и погледе, онда је то филозофска карактеризација лика. То су веома сложени ликови јер се кроз њих размишља о смислу људског постојања о животним противуречностима, апсурду постојања. Најсложенији су они ликови у којима се укрштају његове физичке, психолошке, моралне и филозофске категорије.

Методичка интерпретација лика значи комплексну обраду лика, довођење лика у везу са делом као целином и с појединачним структурним сегментима. Ученик је у разоткривању лика активан субјекат који треба да се везује за књижевни лик и искаже своје доживљаје о њему, своју лиетарарну сензибилност. Користећи истраживачко-стваралачку методу, ученик треба да анализира све слојеве структуре лика да критички процењује и вреднује књижевни лик.

У току наставног проучавања књижевног лика неопходно је водити рачуна о усклађености методичких поступака и његове уметничке природе. Сваки књижевни лик се испољава на свој начин, анализу треба усмерити на облике њиховог испољавања, посебно на доминанте чиниоце његове уметничке играћености. У поступку рашчлањавања лика на његове структурне елементе, на проблемско-мотивска подручја, не треба никада губити из вида његову уменичку целовитост, што значи његову животност и стваралачку уверљивост, његову органску везаност за уметнички текст.

Задаци за школску обраду књижевних ликова могу бити усмерени на следеће:

- како ученик доживљава лик;
- спољашњи изглед лика;
- психолошки портрет лика;
- морално понашање ликова, морални поступци и гледишта;
- мотивација лика, мотивска оправданост за увођење појединих мотива, ситуација и поступака и њихово повезивање у дело као целику, мотивисаност поступака појединих ликова;
- пројектовање лика на околину;
- ситуационо сликање;
- природа у испољавању ликова;
- међусобни однос ликова;
- нараторска улога лика;
- социјална одређеност лика;
- говор и језик лика, начин говорења и одлике језика;
- идејна и филозофска схватања;
- улога ауторових коментара у току карактеризације лика;
- вредновање књижевног лика

ЛИТЕРАТУРА

Милатовић, В. (2011). *Методика наставе српског језика и књижевности у разредној настави*, Београд: Учитељски факултет.

Николић, М. (2004). *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства